

Exportacions de suro i taps des de l'Alt Empordà (1861-1900)

Per Joaquim Alvarado i Costa^(*)

Resum

A partir de les dades facilitades per les Estadístiques de Comerç Exterior d'Espanya, s'analitza les exportacions de suro sense elaborar i de taps entre 1861 i 1900. Els punts de partida altempordanesos són: la Jonquera i Portbou, i Roses i Cadaqués de manera més puntual. Les exportacions altempordaneses es posen en relació amb les dels altres punts fronterers catalans i espanyols. S'observa la participació i la progressiva decadència de la Jonquera com a punt de sortida dels taps de suro. Les causes de la decadència tenen relació directa amb l'evolució general del negoci i amb l'impacte produït pels nous mitjans de comunicació, especialment el ferrocarril.

Paraules clau

Comerç exterior, exportació de suro, Alt Empordà, 1861-1900

Abstract

The exportation of cork and cork taps between 1861 and 1900 is analysed based on the data from Spain's Foreign Trade Statistics. The starting points within the Alt Empordà region were the municipalities of la Jonquera and Portbou and, more sporadically, Roses and Cadaqués. The exportations from the Alt Empordà are compared with other Catalan and Spanish border locations. We observe the participation and progressive decline of la Jonquera as point of origin of cork taps. The causes of this decline are related directly to the general evolution of the cork business and to the impact of new ways of transportation, especially the railway.

Keywords

Foreign trade, exportation of cork, Alt Empordà, 1861-1900

* Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines.

DOI: 10.2436/20.8010.01.88
IEE, Figueres, (2011), p. 379-389

La indústria suro-tapera, durant la major part de la seva història, s'ha caracteritzat per ser una activitat centrada en l'exportació. El fet que el consum de vins a l'Estat espanyol es fes majoritàriament a l'engròs,⁽¹⁾ amb una nul·la implantació de l'embotellament dels licors, propicià que els mercats europeus (amb una major presència del mercat francès)⁽²⁾ fossin la destinació dels taps elaborats en gran part del terç oriental de les comarques gironines. En aquesta comunicació presentem una sèrie de dades que ens permeten conèixer quina fou la participació dels punts de sortida altempordanesos, principalment les duanes de la Jonquera i Portbou, en l'exportació de suro sense elaborar i de taps durant la segona meitat del segle XIX.

LA FONT

Les estadístiques del comerç exterior d'Espanya es començaren a realitzar per part de la Direcció General de Duanes el 1849. Es tracta de la compilació de les dades d'importació i exportació de diferents productes, una sèrie que només s'ha interromput durant els anys de la Guerra Civil de 1936-39. Malgrat que la font té certes deficiències que ens obliga a mirar amb lupa les dades facilitades, és un document que ens dóna unes xifres prou vàlides per a valorar l'objecte d'aquesta comunicació. Santiago Zapata criticava el fet que fins a 1907 les xifres d'exportació de taps (i de carracs) fou en milers d'unitats, en comptes de per pes, la qual cosa facilitava que els exportadors i els funcionaris donessin xifres aproximades, sovint allunyades de la realitat. Per altra banda, Zapata també criticà com es valoraven els taps, a un preu unitari, sense distingir la multitud de classes que es podien realitzar, amb uns valors reals de cada classe que podien variar entre l'una

1. Es calcula que fins a l'alçada de 1910 només l'1% de la producció surera estava destinada al mercat interior espanyol. ZAPATA, S., "El alcornoque y el corcho en España, 1850-1935" dins GARRABOU, R.; BARCIELA, Carlos; JIMÉNEZ BLANCO, J. I., *Historia Agraria de la España contemporánea. 3. El fin de la agricultura tradicional (1900-1960)*, Barcelona, Crítica, 1986, p. 241.
2. Tots els indicis són que França fou la destinació principal dels taps catalans en el segle XIX. Ja a l'alçada dels anys 1817-1820 la societat *Rafael Arxer, Hijo y Compañía*, de Sant Feliu de Guíxols, la primera societat de la qual tenim xifres de comercialització de taps de suro, exportava a França el 52% dels seus taps. ROS, R., "La comercialización de productos corcheros a inicios del siglo XIX. El ejemplo de la empresa Rafael Arxer, Hijo y Compañía (1817-1820)", *Revista de Historia Industrial*, 24, (2003), p. 175. El 1877 l'Estat francès era receptor del 67% del suro manufacturat enviat des d'Espanya, percentatge que pujava al 79% el 1884 i al 70% el 1896. Durant el primer quart del segle XX, França encara era la destinació de més de la quarta part dels taps espanyols. PAREJO, F.M., "Siglo y medio de comercio exterior de productos corcheros en España, 1849-1999", *Asociación española de historia económica. Documentos de Trabajo*, Madrid, 2004, p. 42.

i les cinquanta pessetes l'any 1907, any que s'aplicava un únic preu de 15 pessetes per miler de taps, fossin de la categoria que fossin.⁽³⁾ Malgrat les limitacions que presenta la font, degut a les característiques del nostre treball treballarem amb les xifres facilitades per les estadístiques.

A partir de 1861, les estadístiques indicaren el punt de sortida dels productes, per això iniciem el recorregut aquell any. Al llarg de la segona meitat del segle XIX, la font diferencià el suro sense obrar, dels carracs, els taps i el suro elaborat en altres formes. Aquesta darrera categoria era un “poti-poti” de productes que no tenien cabuda en cap de les categories anteriors. Pel que fa als carracs, el seu nombre en les exportacions anà augmentant així que passaren els anys, però en aquest treball no els tindrem en compte, ja que durant bona part del període analitzat representaren un percentatge molt baix de les exportacions sureres. Ens centrarem, per tant, en els taps i en el suro sense obrar.

ALGUNES DADES GENERALS

A nivell general, fem esment que les xifres facilitades per la font durant la segona meitat del segle indiquen un remarcable increment de les exportacions de productes surers espanyols, entre 1849 i 1899 es multiplicaren per cinc. El suro i les seves especialitats representaren al voltant del 3% de les exportacions totals,⁽⁴⁾ mentre que les importacions amb prou feines representaren un 3% del valor de les exportacions. El màxim auge es visqué entre 1880 i 1900, afavorit per la devaluació de la pesseta, el menor valor de la moneda espanyola permeté abaratir el preu exterior de les mercaderies, millorant la seva competitivitat.⁽⁵⁾ En el quadre 1 compilem les dades generals sobre exportació de suro i taps en aquests anys, on podem comprovar l'increment notable d'aquestes exportacions al llarg del període objecte d'estudi.

3. ZAPATA, S., “El alcornoque y el corcho...”, p. 242-246.

4. Com a bon exemple, indiquem que el 1850 els taps de suro eren el sisè producte més important de les exportacions espanyoles, amb un 3,8% del total, mentre que el 1913 havia baixat al vuitè lloc, però representava encara un 3,7%. NADAL, J., *El fracaso de la Revolución industrial en España, 1814-1913*, Barcelona, Ariel, 1975, p. 228.

5. PAREJO, F.M., “Siglo y medio...”, p. 7-12. Aquest període fou definit com a l'edat d'or dels tapers per part de MEDIR, R., *Historia del gremio corchero*, Madrid, Alhambra, 1953, p. 111-219.

Quadre 1. Exportacions de suro i taps. Dades generals

Anys	Suro (kg)	Taps (milers)
1861-1865	579.600	2.824.546
1866-1870	1.178.900	3.655.072
1871-1875	7.283.583	4.339.353
1876-1880	12.697.518	4.168.396
1881-1885	12.301.755	5.050.152
1886-1890	13.219.906	6.665.663
1891-1895	13.063.643	7.722.801
1896-1900	13.298.822	10.805.968

Font: Estadístiques del comerç exterior d'Espanya, 1861-1900.

Quin era el paper dels punts de sortida catalans en aquestes dades generals? Ho podem veure en el quadre 2.

Quadre 2. Exportacions de suro i taps des de Catalunya

Anys	Suro (kg)	%	Taps (milers)	%
1861-1865	58.414	10,08	2.737.704	96,93
1866-1870	117.011	9,93	3.334.102	91,22
1871-1875	381.931	5,24	3.451.468	79,54
1876-1880	207.346	1,63	3.221.230	77,28
1881-1885	295.442	2,40	4.067.717	80,55
1886-1890	659.169	4,99	4.937.535	74,07
1891-1895	727.123	5,57	5.513.799	71,40
1896-1900	1.965.681	14,78	6.578.150	60,88

Font: Estadístiques del comerç exterior d'Espanya, 1861-1900.

Com es pot veure, la participació dels punts de sortida catalans en el comerç surer espanyol era fonamentalment en la part corresponent als taps. El baix percentatge que representava el suro en panna no ha de sorprendre si es té en compte que entre 1845 i 1870 les exportacions de suro sense elaborar foren prohibides des de la província de Girona, a causa dels

importants conflictes que aquest comerç havia produït en el passat.⁽⁶⁾ El percentatge del suro sense elaborar català respecte al total d'Espanya fou sempre molt baix, hem d'entendre que la major part del suro recol·lectat als boscos catalans anava a parar a les fàbriques de taps que hom podia trobar en un bon nombre de viles ubicades en el terç oriental de les comarques gironines. En contrapartida, les dades del quadre 2 indiquen el predomini dels punts de sortida catalans en les sortides de taps, en uns percentatges que baixen al llarg del període, però que sempre representen al voltant de les tres quartes parts del total, excepte en el darrer quinquenni del segle.

Quins eren aquests punts de sortida? En sobresortien quatre: els ports de Sant Feliu de Guíxols i Palamós, i les duanes de la Jonquera i Portbou, aquesta darrera operativa des de l'arribada del ferrocarril a aquesta població el 1878. En moments molt i molt puntuals, les estadístiques del comerç exterior assenyalaren sortides des dels ports de Calella de Palafrugell, Tossa de Mar, Cadaqués i Roses, però insistim, foren només en molt pocs anys. Més del 95% de les exportacions de productes surers tingueren com a punt de sortida la Jonquera, Portbou, Palamós i Sant Feliu de Guíxols.

EL PAPER DE LA DUANA DE LA JONQUERA

Com hem indicat, és a partir de 1861 quan les estadístiques del comerç exterior espanyol indiquen el punt de sortida de les exportacions. Però cal que fem menció a unes dades anteriors, dels anys 1844 i 1845, facilitades per Pascual Madoz. A la seva monumental obra, Madoz indicà que l'any 1844 sortiren 107.709 quintars de suro i 154.852 taps des de la duana de la Jonquera, mentre que l'any següent des d'aquest punt s'exportaren 158 quintars de suro (davallada que hem de considerar que fou resultat de l'entrada en vigor de la prohibició d'exportar suro sense obrar aquell mateix any) i 176.953 taps.⁽⁷⁾ Si fem cas a les dades facilitades per Madoz, la duana

6. Des del decenni de 1780 es té constància de conflictes al voltant dels intents per part de països estrangers de comprar suro sense elaborar. El 1787 s'aconseguí la prohibició d'aquestes exportacions, prohibició que només durà mig any per les pressions internacionals. El 1820 es produïren importants avalots al port de Palamós quan els tapers impediren l'embarcament de suro en un vaixell anglès, mentre que el 22 de novembre de 1830 esclatava el conflicte de la Teulera, a Santa Cristina d'Aro, quan tapers arribats de Llagostera, Palamós, Sant Antoni de Calonge o Cassà, intentaren impedir la sortida de suro des de Sant Feliu de Guíxols. Vegeu FERRER GIRONÉS, F., *Els moviments socials a les comarques gironines*, Girona, Diputació de Girona, 1998, p. 22.

7. MADDOZ, P., *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, 1846-1849; vol. 9; p. 667.

de la Jonquera fou el principal punt d'exportació de suro i taps des de Catalunya en aquells dos anys. Ja en aquells moments, l'especial orografia de la geografia espanyola convertia (i converteix) la duana de la Jonquera en un dels punts fonamentals en el trànsit internacional de mercaderies. A més, coincidí que el municipi de la Jonquera havia viscut la fabricació de taps des d'uns moments molt inicials en la història de la indústria surera,⁽⁸⁾ i a l'alçada dels anys seixanta del segle XIX hom trobava en aquesta població un nombre important d'establiments on es treballaven els taps de suro.⁽⁹⁾

Quadre 3. Exportacions de taps de suro des de la Jonquera, 1861-1900

Anys	Taps (milers)	% d'exportacions catalanes	% d'exportacions espanyoles
1861-1865	1.366.330	49,91	48,37
1866-1870	610.366	18,31	16,70
1871-1875	230.626	6,68	5,31
1876-1880	170.836	5,30	4,10
1881-1885	46.413	1,14	0,92
1886-1890	317.482	6,43	4,76
1891-1895	121.456	2,20	1,57
1896-1900	18.513	0,28	0,17

Font: Estadístiques del comerç exterior d'Espanya, 1861-1900.

El quadre 3 indica que la duana de la Jonquera era el punt de sortida de gairebé la meitat dels taps catalans i espanyols durant el primer quinquenni del nostre recorregut, però que aquesta posició davallà força ràpidament. En els anys 1866-1870 aquestes sortides encara representaven prop d'una cinquena part de les sortides totals, però les xifres caigueren notablement així que passaren els anys, i la baixada fou més notable així que el ferrocarril arribà a la frontera francesa per Portbou l'any 1878. A partir d'aleshores, les xifres de sortides de taps des de la Jonquera es convertiren en molt minses.

8. Albert Compte i Enric Juan van localitzar diferents referències a tapers a la Jonquera entre 1754 i 1771. COMPTE, A.; JUAN, E., "La Jonquera al segle XVIII: alguns aspectes del seu passat"; *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 22, (1989), p. 120-124.

9. A tall d'exemples, en l'exercici tributari 1866-67 tributaven sis establiments i un comerciant de taps. Els establiments eren deu el 1881-82 i vuit el 1891-92. ALVARADO, J., *El negoci del suro a l'Alt Empordà* (s. XVIII-XIX), Palafrugell, Museu del Suro, 2002, p. 184-185.

La caiguda de les sortides de taps des de la Jonquera fou paral·lela a la pèrdua d'importància d'aquesta activitat en aquesta població, i a l'Alt Empordà en general. A partir del decenni de 1880 detectem una centralització de la fabricació dels taps a Agullana, única localitat de la comarca que veié com augmentava el nombre d'obradors de taps existents en el seu municipi a partir d'aquelles dates.⁽¹⁰⁾

Quadre 4. Exportacions de suro en planxa des de la Jonquera, 1861-1900

Anys	Suro (kg)	% d'exportacions catalanes	% d'exportacions espanyoles
1861-1865	–	0,00	0,00
1866-1870	4.745	4,06	0,40
1871-1875	1.200	0,31	0,02
1876-1880	21.062	10,16	0,17
1881-1885	830	0,28	0,01
1886-1890	–	0,00	0,00
1891-1895	–	0,00	0,00
1896-1900	90.740	4,62	0,68

Font: Estadístiques del comerç exterior d'Espanya, 1861-1900.

Les exportacions de suro sense elaborar representaren uns percentatges inapreciables des de la duana de la Jonquera, com podem observar en el quadre 4, sobretot si mirem la columna del que representaven respecte el total de les exportacions a nivell estatal. Independentment de la prohibició que hi hagué entre 1845 i 1870 d'exportar suro sense elaborar des de la província de Girona, el suro sense elaborar no trobà en la duana de la Jonquera un bon punt de sortida, a diferència dels ports del sud-oest peninsular i dels punts fronterers amb Portugal. Recordem que la Jonquera visqué la fabricació dels taps des d'èpoques prou reculades. Les pressions que podien realitzar els productors de taps locals per tal d'obstaculitzar el comerç de suro sense obrar féu poc recomanable intentar exportar aquest producte des de la duana jonquerenca.

10. ALVARADO, J., *El negoci del suro a l'Alt Empordà...*

L'ARRIBADA DEL FERROCARRIL A PORTBOU: REPERCUSSIONS EN LES EXPORTACIONS DE PRODUCTES SURERS

Trenta anys després que s'inaugurés el primer ferrocarril, que uní Barcelona amb Mataró l'any 1848, el tren arribava a la frontera amb França, i el punt fronterer de Portbou es convertia en un important punt de sortida de taps de suro (i, evidentment, d'altres productes). En el quadre 5 n'indiquem els detalls.

Quadre 5. Exportacions de taps de suro des de Portbou, 1878-1900

Anys	Taps (milers)	% d'exportacions catalanes	% d'exportacions espanyoles
1878-1880	1.049.495	32,58	25,18
1881-1885	1.525.379	37,50	30,20
1886-1890	1.368.603	27,72	20,53
1891-1895	1.761.503	31,95	22,81
1896-1900	2.782.587	42,30	25,75

Font: Estadístiques del comerç exterior d'Espanya, 1861-1900.

De bon principi l'estació de Portbou esdevingué un dels punts fonamentals de les sortides de taps. Al llarg del darrer quart del segle XIX, entre la quarta i la tercera part dels taps catalans i espanyols anaren cap a Europa passant per Portbou. Aquestes sortides coincidiren en el temps amb un increment d'aquestes exportacions a nivell general, així com amb un augment de la producció de taps a partir de les primeres màquines que s'anaven implantant arreu de la Catalunya surera.⁽¹¹⁾

Les exportacions de taps des de Portbou tenien un origen molt més diversificat que les sortides des de la Jonquera. No hem d'oblidar la pèssima situació de les comunicacions catalanes durant el segle XIX, element que encaria notablement els costos de transport. Fins a l'arribada del ferrocarril, el mar era una via de comercialització més fàcil i econòmica. Per això, creiem que, fins a l'arribada del ferrocarril, la duana de la Jonquera havia de ser el punt de sortida dels taps elaborats a la comarca de l'Alt Empordà, mentre que els taps fabricats

11. ESPADALÉ, J., "L'aplicació de maquinària en la manufactura surotapera", *Revista de Girona*, 214, (2002), p. 76-83.

arreu del Baix Empordà, Gironès i Selva havien de tenir en els ports de Palamós i Sant Feliu de Guíxols els seus punts de sortida cap a l'exterior. L'arribada del ferrocarril féu variar notablement les característiques d'aquest trànsit de mercaderies.⁽¹²⁾ A partir del darrer quart del segle XIX fou molt convenient tenir les fàbriques relativament properes a estacions de ferrocarril, fossin del tren que anava a França passant per Portbou, o dels ferrocarrils de via estreta que aparegueren en aquells moments, que anaven de Flaçà a Palamós i de Girona a Sant Feliu de Guíxols. D'aquesta manera, entenem que el mapa ferroviari condicionà enormement la implantació d'obradors de taps en un municipi determinat. Per exemple, Tossa de Mar visqué la decadència de les seves fàbriques locals a partir del decenni de 1880, i encara a l'alçada dels anys de la Gran Guerra es promovien estudis per a la implantació d'un ferrocarril que unís Blanes amb Vilajuïga per la costa.⁽¹³⁾ En canvi, Hostalric conegué les fàbriques de taps a partir de l'arribada del ferrocarril al seu municipi.⁽¹⁴⁾

Quadre 6. Exportacions de suro en planxa des de Portbou, 1878-1900

Anys	Suro (kg)	% d'exportacions catalanes	% d'exportacions espanyoles
1878-1880	104.727	50,51	0,82
1881-1885	244.144	82,64	1,98
1886-1890	481.277	73,01	3,64
1891-1895	527.832	72,59	4,04
1896-1900	1.049.273	53,38	7,89

Font: Estadístiques del comerç exterior d'Espanya, 1861-1900.

12. Sobre el ferrocarril a les comarques gironines és convenient la consulta del llibre de CLARA, J., *Trens i carrilets*, Quaderns de la Revista de Girona núm. 13, sèrie Guies núm. 7, Girona, Diputació de Girona i Caixa de Girona, 1987.

13. Els estudis per a implantar ferrocarrils a l'Empordà foren múltiples durant el segle XIX. El 1875 sorgí el projecte de crear un ferrocarril que anés de Sant Feliu de Guíxols a Girona passant per Palamós, Palafrugell i la Bisbal, per després empalmar amb la via que anava a la frontera francesa. Posteriorment, l'any 1877 s'elaborà un altre projecte consistent en un ferrocarril que portés de Caldes de Malavella al Fluvià, per la costa, passant per Llagostera, Santa Cristina d'Aro, Sant Feliu de Guíxols, Palamós i Palafrugell, continuant per Pals, Torroella de Montgrí, Bellcaire, Albons, Viladamat, l'Armentera, Vilamacolum, Riumors, el Far i finalitzar a Figueres, des d'on s'empalmaria amb la via que duia a Portbou i França. D'aquesta manera, aquest ferrocarril travessava la regió surera i una àrea rica des d'un punt de vista agrícola. El 1878 es va arribar a posar la primera pedra, però la manca de capitals impedí tirar endavant el projecte. Vegeu, MEDIR, R., *Historia del gremio corchero ...*, p. 131-134.

14. Analitzem les repercussions de l'arribada del ferrocarril a la indústria surera de la Selva en el nostre treball *El negoci del suro a la comarca de la Selva*, Consell Comarcal de la Selva i Centre d'Estudis Selvatans, Santa Coloma de Farners, 2009, p. 143-144.

Pel que respecta a les exportacions de suro sense elaborar, detectem com la duana de Portbou fou la principal sortida de suro en planxa des de Catalunya, però que representava un percentatge molt baix de les exportacions espanyoles. De la mateixa manera que la major part dels taps exportats per ferrocarril no foren elaborats en obradors altempordanesos, tampoc no creiem que el suro exportat sense manufacturar fos originari en la seva major part de les suredes catalanes. De bon principi, el ferrocarril fou una bona via de sortida del suro espanyol cap a les noves (i més modernes) fàbriques de taps que començaven a implantar-se a França, Alemanya o el Regne Unit.⁽¹⁵⁾ De la mateixa manera, cal tenir en compte que la indústria del suro no es conegué a Portbou, per tant, no hi havia en aquest poble tapers que poguessin posar traves a les exportacions de suro sense obrar, a diferència de la important xarxa d'establiments existent a Palamós, Sant Feliu de Guíxols i la Jonquera.

D'aquesta manera, podem veure com l'arribada del ferrocarril a la frontera, per Portbou, comportà l'existència d'una millor via de comunicacions per a fer arribar als mercats europeus un producte, com era el tap de suro, caracteritzat per a estar pensat quasi exclusivament per a l'exportació, mentre que facilità a les noves fàbriques aparegudes arreu d'Europa un mitjà per fer arribar amb més rapidesa la matèria primera necessària per a aquestes fàbriques.

ALTRES PUNTS DE SORTIDA

Les estadístiques de comerç exterior fan unes referències molt puntuals a sortides de productes surers des d'altres punts fronterers. Concretament fan referència a sortides des de Cadaqués i Roses. Les referències a sortides des de Cadaqués consisteixen en els 6.768 milers de taps per un valor de 29.287 pessetes exportats entre els anys 1868 i 1870, ambdós inclosos. Aquestes sortides es produeixen durant el Sexenni Revolucionari, i coincideixen (casualment?) amb uns anys on no hi ha sortides des de Roses, com veurem. Aquestes referències són les úniques que es coneixen sobre exportació de taps des de Cadaqués, tot i que tenim constància de l'existència d'uns pocs obradors de taps en aquesta població a la segona meitat del segle XIX.⁽¹⁶⁾

15. Vegeu un excel·lent esquema sobre les característiques de la indústria i el comerç de suro al llarg de la seva història a ZAPATA, S., "Del suro a la cortiça. El ascenso de Portugal a primera potencia corchera del mundo", *Revista de Historia Industrial*, núm. 22 (2002), p. 115.

16. RAHOLA, G.; RAHOLA, J., *La marina mercant de Cadaqués*, Girona, Dalmau Carles, 1976, p. 583.

Pel que fa a Roses, cal que indiquem que Madoz ja havia remarcat el fet que en els anys 1844-45 s'havien exportat 2.020 milers de taps des del seu port,⁽¹⁷⁾ una xifra molt anecdòtica si es comparava amb el que havia sortit des de la Jonquera o des dels punts marítims de Sant Feliu de Guíxols i Palamós, on es coneixia la indústria dels taps. Posteriorment, i ja segons el que indiquen les estadístiques del comerç exterior, les sortides de taps des de Roses foren molt puntuals, 1.125 milers el 1861, 721 el 1865, 9.000 el 1871 i 1.000 el 1877, precisament l'any anterior a l'arribada del ferrocarril a la frontera. També hi ha referències a sortides de suro: 43.680 kg l'any 1862, 246 el 1870 i 152.983 el 1871. Disposem, com es pot veure, de molt poques notícies que indiquen comerç de productes surers des de Roses. Si hem de fer cas a les dades disponibles hauríem de concloure que Roses no complí el paper natural que li hauria correspost com a "port" del suro altempordanès, segurament, a causa de la presència de la duana a la Jonquera, a tocar la zona de les alzines i les fàbriques de taps altempordaneses.

CONCLUSIONS

Les característiques de la participació dels punts de frontera altempordanesos en les exportacions espanyoles de taps i suro varià considerablement coincidint amb l'arribada del ferrocarril. Durant el primer decenni del període analitzat hem pogut comprovar que la Jonquera era el punt de sortida d'entre una tercera i una quarta part del total dels taps exportats des d'Espanya. L'arribada del ferrocarril a Portbou comportà una molt menor participació de la duana jonquerenca en aquestes exportacions, de la mateixa manera que aquest nou mitjà de comunicacions facilità una sortida més ràpida i fàcil dels taps i el suro catalans i espanyols als mercats europeus.

En tot cas, els indicis són que el paper de la duana de la Jonquera en les exportacions de productes surers fou molt major durant el període anterior a les anotacions de les estadístiques de comerç exterior. Pascual Madoz n'indica unes xifres considerables, i durant el decenni de 1860 cap a la meitat de les sortides de productes surers es feren des d'aquest punt. L'aparició de les estadístiques del comerç exterior és gairebé paral·lela a l'arribada del ferrocarril a les nostres comarques, element que revolucionà els transports i que facilità el comerç.

17. MADDOZ, P., *Diccionario...*, vol. 13, p. 571.

